

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАПОБІГАННЯ
НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ**

Кириченко Г. В.

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпропетровськ, Україна*

У статті розглядаються кримінально-правові засоби протидії незаконному обігу наркотичних засобів, які є складовими всієї системи засобів протидії загальної злочинності. Автором пропонується запровадження поетапного, дієвого здійснення цілого ряду заходів, які б сприяли більш ефективній боротьбі з наркотизмом взагалі і контрабандним розповсюдженням наркотичних засобів зокрема. Особлива увага приділяється запобіжному впливу кримінального закону, який виявляється та забезпечується через низку елементів конкретної правової діяльності.

Ключові слова: кримінально-правове запобігання, кримінальна відповідальність, незаконний обіг наркотичних засобів.

У системі попереджувального впливу на незаконний обіг наркотичних засобів, у т. ч. на контрабанду, важливе значення приділяється кримінально-правовому запобіганню або превенції, тобто запобіжному впливу на злочинність кримінальної відповідальності та покарання, інших інститутів кримінального права з метою скорочення, стабілізації злочинності на певному рівні.

Актуальність і важливість виокремлення кримінально-правового запобігання зумовлюється, насамперед, схожістю інститутів кримінальної відповідальності та безпосередньо запобіганням вчиненню злочинів і схожістю двох напрямів у боротьбі зі злочинністю: запобігання та невідворотність відповідальності осіб, які вчинили злочини [1, с. 114-116].

Кримінально-правові засоби протидії незаконному обігу наркотичних засобів є складовими всієї системи засобів протидії загальної злочинності. Однак, як відомо, серед правових засобів протидії злочинності кримінально-правові засоби відіграють субсидіарну, допоміжну роль. Ми погоджуємося з професором Стрельцовим Є. Л. у тому, що кримінальна відповідальність завжди повинна розглядатись як «ultima ratio» (останній засіб) серед інших форм правової відповідальності, як найбільш суворий і крайній захід реагування на правопорушення [5, с. 24].

Кримінально-правове запобігання в кримінологічному аспекті має, на нашу думку, вивчатися як спеціальна діяльність з використанням методів кримінальної відповідальності [6, с. 75], покарання [7, с. 99] та інших кримінально-правових засобів для запобігання вчиненню злочинів. Запобіжний вплив кримінальної відповідальності виявляється у винесенні обвинувального вироку, що само собою ганьбить громадянина, викликає осуд такої особи у соціальному середовищі, та у загрозі виконання умовно призначеного покарання при невиконанні певних умов [2, с. 67-74].

Класичним вираженням методів кримінально-правового запобігання є кримінальне покарання, яке, на нашу думку, і надалі має залишатися основним методом запобіжного впливу на злочинність. Засоби кримінального покарання мають найбільший ефект впливу порівняно з іншими засобами. Зазначене не стосується їхнього виховного ефекту. Іншими засобами кримінально-правового запобігання, крім кримінальної відповідальності і покарання, є: стимулювання участі громадян у боротьбі зі злочинністю (інститути необхідної оборони, затримки злочинця); стимулювання добровільної відмови від доведення злочину до кінця; заохочення осіб, які вчинили злочин, до дійового каяття та виправлення.

Вже сам факт видання кримінального закону справляє на людей виховний вплив, попереджає їх від вчинення злочинів. Для багатьох громадян з метою дотримання норм права достатньо знати про заборону тих чи інших діянь. Вони можуть і не погоджуватися з такою заборобою, маючи власне, суб'єктивне трактування норм права, але дотримуються її у силу поваги до права.

Головним системоутворюючим чинником, який формує підсистему кримінально-правового запобігання, є метод кримінальної відповідальності та покарання, оскільки за його відсутності не мало б сенсу вичленування даного елемента системи запобіжного впливу на злочинність. Тому хоч би якими важливими були інші засоби кримінально-правового впливу, у тому числі стимулюючі, вони не можуть утворити порівняно самостійну підсистему кримінально-правового запобігання. У кримінальному праві головним методом впливу є примус, а не переконання і заохочення [6, с. 72]. Саме це визначає характер підпорядкованості кримінального закону системі боротьби з контрабандою наркотичних засобів, яка аналізується нами.

Викладене доводить, що головний зміст мети запобігання вчиненню злочинів з використанням норм кримінального законодавства виявляється у залякуванні покаранням, а зміст зазначеної мети кримінально-правового запобігання можна розглядати як його функції. Крім залякування, функції кримінально-правового запобігання полягають у позбавленні або обмеженні фізичної можливості вчинити злочин; виправленні за допомогою кари; недопущенні більш тяжких, небезпечних злочинів шляхом встановлення відповідальності за діяння, які створюють передумови для їхнього вчинення; усуненні певних чинників негативного впливу; стимулюванні активності громадян у боротьбі зі злочинністю; стимулюванні осіб, які вчиняють або вчинили злочин, до добровільної відмови від доведення злочину до кінця, до діяльного каяття та виправлення; сприянні реалізації принципу невідворотності відповідальності у діяльності правоохоронних органів.

Кримінальний закон, а відтак і вся підсистема кримінально-правового запобігання, виконують не лише зазначені юридичні функції, а й соціальні. Зокрема, кримінальний закон позитивно впливає і на економічні відносини. Більше того, кримінальний закон використовує й економічні заходи боротьби із наркозлочинністю.

Ми неодноразово наголошували, що наркобізнес – найприбутковіший вид злочинності, ціла індустрія, що втягує людей більше, ніж будь-яка інша сфера діяльності. Тому перспективним напрямом є розробка кримінально-правових заходів, спрямованих не стільки проти свободи дій наркоторговців, скільки проти їхніх незаконних прибутків та відмивання грошей. Фінансове законодавство також має передбачати збирання доказів

для сприяння обвинуваченню в одержанні незаконних грошових коштів і, зрештою, їх конфіскацію. Система розкриття злочинів, пов'язаних із наркотичними засобами, психотропними речовинами, їхніми аналогами та прекурсорами, має вдосконалюватися на підставі співробітництва правоохоронних і фінансових органів, обміну інформацією глобальніше, ніж в масштабах однієї країни, запозичення зарубіжного досвіду тощо.

Найбільш небезпечними видами злочинів, пов'язаних із розповсюдженням наркотичних засобів, є виробництво, контрабанда і поширення вищезазначених засобів.

Різноманітність злочинних діянь, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, у тому числі й контрабанди, вимагає приведення їх до певної системи, що і дозволяє класифікувати їх за певними критеріями. Таким критерієм у даному конкретному випадку доцільно визнати комплекс ознак об'єктивної і суб'єктивної сторін розглянутих діянь, оскільки вони дозволяють розмежувати ці злочини.

Отже, оцінка будь-якої норми кримінального права під кутом виконання запобіжної функції відкриває можливості для подальшого вдосконалення кримінального законодавства з розглянутої проблеми, з метою підвищення запобіжного значення не лише кримінально-правових заходів впливу на винних у вчиненні злочинів осіб, а й усього кримінального права.

Запобіжний вплив кримінального закону виявляється і забезпечується через низку елементів конкретної правової діяльності, зокрема: 1) законодавчу діяльність; 2) кримінально-правове інформування; 3) виявлення злочинів; 4) розгляд кримінальних справ судом; 5) виконання кримінального покарання. Кожна з цих складових здійснюється своїми специфічними методами, прийомами та засобами і належить до системи кримінально-правового запобігання [1, с. 47-54].

Таке запобігання можна виокремити і на підставі поділу всієї сукупності громадян, які відчувають на собі дію кримінального права. Критерієм такого угруповання є характер впливу методів кримінальної відповідальності та стимулювання.

Отже, виділяють: 1) осіб, які вчинили злочини; 2) нестійких осіб, з антигромадською спрямованістю, які легко піддаються впливу представників злочинного середовища, що вчиняли злочини; 3) всіх інших громадян.

Вплив на першу групу громадян називається спеціальною (приватною, рос. «частной») превенцією, на другу – загальною превенцією, на третю групу кримінальне право здійснює загальний виховний, мобілізуючий вплив, стимулюючи активну участь громадян у боротьбі зі злочинністю, і його можна було б назвати загальносоціальним аспектом впливу методів кримінально-правового запобігання [3, с. 13-16, 133].

Механізм впливу кримінального права не є однозначним і розрізняється залежно від соціально-демографічної, моральної, психологічної характеристик осіб та залежно від виду злочину. З метою кримінологічного запобігання принципово важливого значення набуває оперативне реагування правовими методами, наприклад, на будь-який випадок незаконного обігу наркотиків. Зокрема, з'ясовуються питання: який наркотик, де та у кого він придбаний, коло знайомих наркоманів, які відомості є про продавців наркотиків, про наркопритони та їхніх відвідувачів тощо, з метою отримання інформації про осіб, що займаються організованим наркобізнесом.

Не викликає заперечень, що застосування кримінального покарання є крайнім заходом, а загроза притягнення наркозалежної особи до кримінальної відповідальності

не стримуватиме її від вживання наркотичних засобів. Саме тому на кожну особу, яка має свій індивідуальний характер, треба впливати по-різному, оскільки таким способом держава може встановити межі та альтернативи вжиття необхідних заходів.

Невипадково значну роль у попередженні злочинності вчені приділяють превентивним заходам. Роль превентивних заходів, вказує Пшеничний В. Г., буде набагато вагомішою, ніж застосування кримінальних покарань, оскільки останні спричиняють соціальний негатив і впливають частіше на осіб, які займаються виробництвом, збутом наркотиків. У названій проблемі треба визначати головний ланцюг – причини і умови, які породжують наркотизм. Держава має спрямовувати велику увагу на людину, яка є і може стати потенційним споживачем наркотичних засобів [4, с. 94]. Цю позицію підтверджують дані, проведеного нами анкетування.

За результатами проведеного анкетування працівників митних та інших правоохоронних органів щодо основних напрямів у протидії наркоманії та контрабанди наркотичних засобів, 43% респондентів зазначили як основний напрям протидії ранню профілактику наркоманії; 29% зазначили ранню профілактику і притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів; 16% – тільки притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів; 12% зазначили три напрями: ранню профілактику, ефективне лікування наркоманів, а також притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Саме тому з кримінально-правовим запобіганням злочинної поведінки тісно пов'язана кримінологічне запобігання. Така взаємодія виявляється в тому, що невідворотність відповідальності в широкому розумінні є елементом запобігання, оскільки стимулює соціальну активність у боротьбі зі злочинністю чи, обмежуючи, усуває можливість рецидиву. До системи кримінологічного запобігання інтегровані й кримінально-правові засоби запобігання вчиненню злочинів. Тому для посилення такої взаємодії по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, крім кримінально-правових норм, необхідно професійно і чітко організувати діяльність правоохоронних органів, залучати для цієї боротьби різні засоби для перекриття усіх каналів надходження наркотичних засобів до широких верств населення, запроваджувати різні дієві механізми, які стримують від споживання зазначених засобів, а також по можливості ліквідувати та нейтралізувати причини, що сприяють поширенню наркотизму.

Боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів є важливим фактором стримування їх розповсюдження та незаконного вживання. Діяльність у цьому напрямі має передбачати не лише проведення оперативно-розшукових, митних, судово-адміністративних та фінансово-ревізійних заходів, а й перекриття державного кордону, у тому числі:

- зміцнення підрозділів, зайнятих безпосередньо боротьбою зі злочинністю, пов'язаною з наркотичними засобами і психотропними речовинами, кваліфікованими кадрами, оснащення їх сучасними технічними засобами;
- створення при МВС, з підтримкою держави, громадських формувань і комерційних структур спеціального фонду по боротьбі з наркомафією;
- здійснення програм у галузі виявлення і знищення незаконних посівів наркомістких рослин з використанням сучасних науково-технічних засобів;

– виявлення і припинення злочинної діяльності окремих осіб і організацій, які займаються незаконним виробництвом, зберіганням, транспортуванням, збутом наркотичних засобів, «відмиванням» наркогрошей, припинення зрощування структур наркобізнесу з терористичними та іншими злочинними угрупованнями;

– співробітництво із зарубіжними та міжнародними правоохоронними органами й організаціями, що займаються боротьбою з наркобізнесом, а також його правове забезпечення.

Запобігання незаконному вживанню наркотичних засобів повинно стати одним із пріоритетних у державній політиці по контролю за зазначеними засобами. При цьому слід надавати перевагу методам непрямого й опосередкованого впливу на потенційних споживачів наркотичних засобів, домагатися поступової зміни соціально-культурних стереотипів.

Найважливіше місце у системі заходів щодо запобігання наркотизації необхідно надавати заходам, спрямованим на збереження психічного здоров'я нації і профілактику психосоціального стресу. Для реалізації поставлених завдань, на нашу думку, потрібно:

– створити аналітичну службу по збору достовірної інформації про масштаби незаконного розповсюдження наркотичних засобів та систематично інформувати суспільство, надаючи правдиві дані;

– забезпечити оперативний збір за єдиною науково обґрунтованою методикою достовірної інформації про масштаби незаконного поширення наркотичних засобів;

– провести необхідний аналіз і подати відповідним відомствам пропозиції та рекомендації з визначення груп населення з підвищеним ризиком незаконного споживання наркотичних засобів; здійснити медико-юридичне обґрунтування і провести комплекс заходів щодо раннього виявлення незаконних споживачів наркотичних засобів;

– організувати підготовку фахівців із числа педагогів, працівників медичних, соціальних і правоохоронних служб для виконання профілактичної роботи з групами підвищеного ризику; розробити адекватні, організаційні форми їхнього залучення до цієї діяльності з урахуванням матеріальної зацікавленості;

– сформулювати стратегію співробітництва із засобами масової інформації, з питань антинаркотичної пропаганди, організувати систематичний аналіз ефективності відповідних програм і виступів;

– узагальнити накопичений роками у нашій та інших країнах досвід шкільного і позашкільного психопрофілактичного виховання, а також роботи з родинами. Здійснювати поетапне формування і реалізацію відповідних науково обґрунтованих програм;

– на загальнодержавному та регіональному рівнях розробити і послідовно втілювати в життя заходи щодо адміністративного й фінансового сприяння психопрофілактики робіт з населенням, підтримці некомерційних організацій і груп самопомоги, що пропагують здоровий спосіб життя.

Державна політика по контролю за наркотичними засобами і психотропними речовинами має спиратися на законодавство, яке закріплює порядок законного обігу зазначених засобів та встановлює відповідальність за правопорушення, пов'язані з незаконним їх поширенням, повноваження державних органів з цих питань, а також регламентує порядок проходження лікування хворими на наркоманію і соціальну реабілітацію наркоманів.

Пошук нових, дієвих заходів запобігання поширенню незаконного обігу наркотичних засобів, а також поетапне здійснення запропонованих заходів, сприятиме, на наш погляд, більш ефективній боротьбі з наркотизмом взагалі, та контрабандним розповсюдженням наркотичних засобів зокрема.

Список літератури:

1. Анашкин Г. З. Некоторые проблемы общепреventивного действия советского уголовного закона / Г. З. Анашкин // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1980. – Вып. 33.
2. Карпушин Н. П., Курляндский В. И. Уголовная ответственность и состав преступления / Н. П. Карпушин, В. И. Курляндский. – М., 1974.
3. Кудрявцев Н. В. Право и поведение. – М., 1978.
4. Пшеничний В. Соціально-правове явище наркотизму як складова проблема реалізації права на охорону здоров'я / В. Пшеничний // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 2. – С. 90-94.
5. Стрельцов Е. Л. Проблемы уголовной ответственности за преступления в сфере предпринимательства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Е. Л. Стрельцов. – Х., 1992. – 43 с.
6. Стручков Н. А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью / Н. А. Стручков. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1978. – 288 с.
7. Шмаров И. В. Эффективность общепринудительного воздействия наказания / И. В. Шмаров // Советское государство и право. – 1969. – № 11.

Кириченко А. В. Уголовно-правовое пресечение незаконного оборота наркотических средств / А. В. Кириченко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 198-204.

В статье рассматриваются уголовно-правовые средства противодействия незаконному обороту наркотических средств, которые являются составляющими всей системы средств противодействия общей преступности. Автором предлагается введение поэтапного, действенного осуществления целого ряда мероприятий, способствующих более эффективной борьбе с наркотизмом вообще, и контрабандным распространением наркотических средств в частности. Особое внимание уделяется пресечению влияния уголовного закона, который оказывается и обеспечивается с помощью ряда элементов конкретной правовой деятельности.

Ключевые слова: уголовно-правовое предупреждение, уголовная ответственность, незаконный оборот наркотических средств.

CRIMINAL LEGAL PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING OF NARCOTIC DRUGS

Kirichenko G. V.

*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Dnipropetrovsk, Ukraine*

The article deals with criminal remedies against illicit traffic in narcotic drugs, which are components of the system against common crime. The author proposes the introduction of a phased, efficient implementation of a number of measures that would contribute to a more effective fight against addiction in general, and the proliferation of smuggled drugs in particular. Particular attention is paid to the influence of pre-criminal law, and which is provided through a number of elements of a particular legal action. Author infers that the main thrust of the goal to prevent the commission of crimes using the criminal law is punishment of bullying, and the content of this purpose of criminal law prevention can be seen as its function. author draws attention to the fact that the promising direction is the development of criminal measures aimed not so much against the freedom of action of drug, as against their illegal profits and money laundering. The paper presents the most important place in the system of measures to prevent drug addiction provide measures to preserve the nation's mental health and prevention of psychosocial stress. The author argues that in order to strengthen such cooperation to combat drug trafficking, in addition to criminal law should be professional and well-organized law enforcement agencies involved in this struggle for the different means for covering all channels flow of drugs to the general

public, to implement variety of mechanisms, which restrain the consumption of these products, as well as possible and eliminate neutralize causes that contribute to the spread of narcotics.

Key words: penal prevention, criminal liability, illicit drugs.

Spisok literaturey:

1. Anashkin G. Z. Nekotorye problemy obshhepreventivnogo dejstvija sovetskogo ugovnogo zakona / G. Z. Anashkin // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. – M., 1980. – Vyp. 33.
2. Karpushin N. P., Kurljandskij V. I. Ugolovnaja otvetstvennost' i sostav prestuplenija / N. P. Karpushin, V. I. Kurljandskij. – M., 1974.
3. Kudrjavcev N. V. Pravo i povedenie. – M., 1978.
4. Pshenychnyj V. Social'no-pravove javyshhe narkotyzmu jak skladova problema realizacii' prava na ohoronu zdorov'ja / V. Pshenychnyj // Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrainy. – 2005. – № 2. – S. 90-94.
5. Strel'cov E. L. Problemy ugovnoy otvetstvennosti za prestuplenija v sfere predprinimatel'stva : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra jurid. nauk : spec. 12.00.08 «Kriminal'ne pravo ta kriminologija; kriminal'no-vikonavche pravo» / E. L. Strel'cov. – H., 1992. – 43 s.
6. Struchkov N. A. Ugolovnaja otvetstvennost' i ee realizacija v bor'be s prestupnost'ju / N. A. Struchkov. – Saratov : Izdatel'stvo Saratovskogo universiteta, 1978. – 288 s.
7. Shmarov I. V. Jeffektivnost' obshheprinuditel'nogo vozdejstvija nakazaniya / I. V. Shmarov // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1969. – № 11.